

Egy elfelejtett Kossuth-levél*

Elmélkedés Szeged restructioja felől

Shokásom írásban adni magamnak számot nézeteim felől, midőn oly kérdéssel foglalatostodom, mely részletekre terjedő átgondolást igényel. Így könnyebbnek találom megtartani gondolkozásomban a logikai egymásutánt. Az eszmék egymást sem agyon nem kergetik, sem el nem mossák.

En az elpusztult Szegednek, Hazám második, a magyar faj első nagy városának okszerű újjáalkotására mind nemzeti mind közgazdászati szempontból igen igen nagy fontosságot helyezek. Aztán Szeged szerencsétlensége példátlan mérvben rezgésbe hozta az emberiség szívének részvét húrjait. Felénk fordította a mívelt nemzetek testvéries figyelmét. Reánk nézve hát a nemzeti becsület kérdésévé is vált megmutatni, hogy mívelt, értelmez, gyakorlatias nemzethez illeően tudunk megfelelni a világ felénk fordult figyelmének. Szeged restructioja a magyar nemzet életrevalóságának fokmérője leszen azok előtt, kik az elpusztult nagy magyar város szerencsétlenségének enyhítésére, segédkezet nyújtottak felénk.

En azt gondolom a feladat sikeres megoldása első sorban a kiindulási pontok helyes megválasztásától függ.

Hadd lássam hát minő kiindulási pontok vannak az adott helyzet által indícálva?

A megoldandó feladat természete azon tény által van adva: hogy Szeged sikon fekvő folyam parti város, s annak is kell maradnia, különben elvesztené nemzetgazdászati fontosságát s restructioja csak humanitarius érdekekkel bírna.

En hát azon nézetben vagyok, hogy Szegednek máshová áttelepítése szóba sem jöhet. — Egy áttelepített Szeged csak névleg volna Szeged, valóságban nem. Sem az nem volna, a mi a magyar nemzetnek a múltban volt, sem azzá nem lehetne, a mivé a jövőben lenni hivatva van.

Szegednek ott kell hullámsírhóból felemelkedni, ahol ezred éven át élt. Ez nézetem szerint az alaptény.

Hanem ez adott helyzettel két nehézség is adva van, mellyel a restructiónál számolni kell.

Egyik az árvíz lehetősége, másik a vízfakadások bizonyossága.

Az árvízveszélyt védgáti munkákkal, s okszerűen combinált folyam szabályozással minimumra lehet és kell is leszállítani; de az adott helyzetben egészen lehetetlenné tenni emberésznek, embererőnek nem adatott. »Mit des geschickes Möchten ist kein ewiger Bund zu flechten.« — Az olasz genius századok óta rajta van, hogy a Pó kicsapongásait féken tartsa. Csapokra ütötte a földmívelés kiszámíthatlan hasznára, még pedig oly mértékben, hogy másodpercenként 660, tehát 24 óra alatt 54½ millió köbméter vizet lehet a Póból elvezetni. Cremonától kezdve pedig töltésekkel csináltak tág lefolyási medret a Pó dagályának, és általánosan el van ismerve, hogy e töltések a stollándiaiakkal a legkökélteesebb védrendszert képezik az árvízveszély ellen egész Európában; de azért éppen amint ezeket írom, siralmas jajkiáltások hangzanak Ferrara s Mantova tájáról a töltéseket áttört árvíz miatt. — A tapasztaláson okult emberész kétségtelenül még tökélletesítheti a vé-

* V. ö. Madácsy László: Kossuth Lajos és Szeged. (Tiszatáj, 1955. 2 sz.)

dekezési rendszert, s hinni szeretem, hogy az újjá alkotandó Szeged biztosítására a legtökéletesebb vérendszer jog alkalmazásba vétetni, melyet a természet törvényeivel számoló emberész csak kigondolhat; de mind ez Szegedre nézve az árvíz veszélyt csak az eshetőségek minimumára reducálhatja, egészen lehetetlenné nem teheti.

Mi következik ebből?

Következik az, hogy Szegednek akként kell reconstruáltatni, miszerint ha rendkívüli meteorológiai zavarodások folytán (melyek nemcsak lehetségesek, de sőt, időnkint elkövetkezések bizonyosnak tekinthető) az újjá alkotandó nagy magyar várost, minden védmunkák daczára, vizár találná meglátogatni, az csak kellemetlenséget, csak kisebb nagyobb kárt okozhasson, de pusztulást nem.

Ez tehát az egyik tekintet, melynek Szeged reconstruációjánál irányadóul kell vétetni.

Az adott helyzet másik nehézsége a vízfakadás. Itt egy természeti törvénnyel állunk szemben, természeti törvényhez pedig alkalmazkodni kell.

Az alsó Tisza völgy Beudant* szerint csak 77 méternyi magas a tenger felett, ami borzasztóan csekély magasság, ha meggondoljuk, hogy a Duna-Tisza völgy folyóit felfogó Fekete tenger egyenes vonalban még 600 kilométernyi távolban van a roppant kiterjedésű Tiszai síkságtól, mely egykoron kétségtelenül egy nagy, még pedig nem édes, hanem sós tenger fenekét képezte, miként a külkerületén található sólerakódások, a bellebb is előforduló sós vízfakadások s az egész Tisza lapályt ellepő szikes földek mutatják, melyek úgy azáltal, hogy szikson s glauberson (Na O SO₄ + K H O) kívül konyhasót (Na Cl) is tartalmaznak, mint a szik folytonos képződésének legtermészetesebb magyarázása által is, tengeri só üllepedésre utalnak.

A Tiszalapály ezen csekély magasságának természetes következése a Tisza lustasága, ennek pedig a Tisza medrének iszapoldódása, tehát emelkedése. Ennek viszont kikerülhetetlen következése, hogy a lejtőtlen tiszai lapály alluvialis homokjából az eső víz nem folyhat be a Tiszába, hanem le szivárog a homok alatti vízfogó geológiai képletre (mit geológusok vörös homokkőnek (Rothliegendes) és kőszenes homokkőnek [grès houiller] mondanak) ott összegyűl, s a magasabban fekvő Tisza medrébe le nem folyhatván, a szikes homok talajban fel-fel fakad.

Ez a vízfakadás még növekszik a Tisza vízének szivárgása (infiltrációja) által, minthogy a tiszavölgyi talaj jelzett alkatánál fogva a Tisza nemcsak hogy el nem viheti a lapályra eső vizet, hanem még ahhoz szivárgás útján a magából is ad. Ez a szivárgás pedig nagy hatalom. Egyiptom némely részében a Nilus vízének szivárgása a folyamtól nyolczvan kilométernyi távolságban is észlelhető.

Ez a vízfakadás tehát olyan dolog, melyre Szeged reconstruációjánál még rendes normális viszonyok közt is okvetlenül reflectálni kellene, hiszen a régiségbúvárok kutatásainál ez a vízfakadás még az Óthalmon is alkalmazatlankodik, hát még mennyire otthon van az a szegedi belterület alantás talaján!

De mind ez még nem elég. Bakay Nándornak Emélikiratában (Szeged Város újjáalkotása érdemében) azon megdöbentő, de nagy figyelemre méltó körülményről olvasok, hogy »amióta a Tisza medre Szegednek feje felé kerítettett, a fakadó vizek által fel vert vadszikek az egész talajt annyira lazává tették s épületeit annyira megrontották, hogy Szegeden már a legszilárdabb téglaházakra sem akartak a pénzintézetek hitelt nyújtani.«

En azt gondolom, hogy Bakaynak jórészen igaza van, midőn azt mondja, hogy a Tisza medre Szegedne feje felé »kerítettett«, de akár kerítettett akár került, az a tényen nem változtat. Az a talajlazaság s épületromlás, melyet Bakay felemlít, az ületvilág ama bizalmatlansága mellyel a Szegedi épületek szilárdsága iránt viseltetik, egy végetlenül fontos körülmény, melyet Szeged reconstruációjánál ugyan csak figyelembe kell ám venni. — Es ha ilyen volt a helyzet már a márcziusi csatasztrófa előtt, el lehet képzelni mivé lett az a szikes laza talaj a több mint harmad fél hónap óta rajta fekvő árvíz mállasztó hatása alatt, ha bár az iszapüllepedésnek még oly mérséklő befolyást tulajdonítunk is. En megvallom, egy cseppet sem csodálkoznám, ha majd mikor az az elöntött talaj szikkadni és összehúzódni kezd, azt hallanám, hogy még a fennmaradt épületek közt is nem egy lesz, amely súlylyedezni fog.

Mi következik mind ezekből?

* Híres francia tudós, aki 1818-ban beutazta Magyarországot.

Következik az: hogy Szegednek oly terv szerint kell újra alkottatni, miszerint épületeinek szilárdságát a vízfakadás és talajlazaság ne compromittálhassák. Nem ürdöngösség ez; csak nem kell elmulasztani, amit a helyzet természeti viszonyai igényelnek.

Elolvastván amit eddig írtam, úgy látom hogy »locus communisoknak« nevezhető elementaris dolgokat írtam. Ez bizony igaz. De én arról vagyok meggyőződve, hogy ezek a locus communisok adják Szeged reconstructiójának feladatához a kiindulási pontokat. Ezekre kell az egész reconstructió tervének alapíttatni. Ez az újjáalkotás betűrendjének alphája. Nincs az a kigondolható terv, mely a természet elutasíthatatlan törvényeinek s az adott helyzet imperativus követelményeinek megfelelhetne, ha nem ezen kiindulási pontokra lenne alapítva.

* * *

Tehát Szegednek akként kell reconstruáltatni, hogy 1. árvíz esetén el ne puztuljon s hogy 2. a reconstruálandó nagy magyar város minden vízfakadás, a talajnak minden lazasága mellett is szilárd fennállásra számíthasson.

Ez a feladat.

A kérdés hát az: mit kell tenni? miként kell eljárni, hogy e kettős feladatnak a reconstructió megfeleljen?

Először is én határozottan helyeslem Bakay Emlékiratának azon javaslatát, hogy Szeged belterületét fel kell tölteni. — Mindenütt-e, vagy csak helyenkint, mily kiterjedésben s mily magasságig? azt a fekvés- és lejt-mérés fogja megmutatni, de a feltöltést in thesi az okszerű reconstructió egyik alapfeltételének tartom.

Erre nemcsak a város belterületének alantas fekvése után, hanem a Tisza medrének emelkedésére való tekintet is. Mert tévedésem tartom azon nézetet, hogy ha a Tisza szabályozás eddigi rosz, — roszabb mint rosz, mert rendszertelenül kapkodó módja helyébe bármely okszerű rendszer fog is elfogadtatni; a Tisza medre többé éppen nem fog emelkedni. — Erről az említett 77 méternyi magasság mellett a 60000 méter távolban fekvő tenger felett álmodni sem lehet.

A dolog nézetem szerint ekként áll:

A Maros deltaképző természeténél fogva az úgy nevezett »munkás folyók« (fleuves travailleurs) közé tartozik s ez a munkás folyó csaknem derékszögben löki oldalba a Tiszát Szegednél, s mert ez lassúbb folyású amannál, hát természetes, hogy a Maros a maga torkolati iszapját nem a maga saját medrébe, hanem a Tiszába rakja le; aminek következése az, hogy a Tisza medre (mint Bakay magát kifejezi) »Szegednek feje felé kerítettik«. Tehát a Maros levezetésének (melynek tehetségére a Maros-ártéri erekkel maga a természet reá mutat) s a vízlefolvás akadályainak elhárításával azt igen is el lehet érni, hogy a Tisza medre úgyszólván mesterségesen mind magasabbra ne kerítették Szeged feje felé. Ez lehetséges.

Továbbá kellő távolságban czélszerűen emelendő töltések által (a Pó mentében Ponte Lagoscuro táján kettős töltéseket is láttam; a Mississippin 4000 kilométer kiterjedésű, s néely helyütt 13 méter magas, ment 13 alant 96 méter széles töltései közt hároms töltések is vannak fokozatos magassággal s normális viszonyok közt mivelés alatt lévő tág közökkel egymás háta mögött) mondom: töltések által az árvizek lefolyására mesterséges medret lehet készíteni; a minek az lesz következése, hogy az árvíz iszap legnagyobb részben nem a Tisza medrébe nagy károsan, hanem a medren kívül rakódik le a földmivelésre nagy hasznosan (colmatage).

Végre a Tisza torkolatának rendezésével kapcsolatban az esésnek logikai sorrendű (s nem mint eddig a hydraulica legelementarisabb törvényeivel ellentétes) növelésével és helybeli folytonos kotrásokkal Szegednél a folyamágy emelkedését mérsékelni szintűgy lehetséges.

Ezt és ennyit igen is el lehet érni, de már odáig semmi mesterséggel nem lehet eljutni, hogy a Tisza medre Szegednél a Török időkori alacsony színvonalra vissza, le szállíttathassék, sőt minthogy bármit csináljunk is, a Tisza legalább Csapon, né mondjam T. Újlakon alul, mindig lomha folyó léssen, azt is bizonyos ténynek vehetjük, hogy a folyamágy bár a kellő órintézkedések folytán lassan, de mégis folyvást emelkedni fog; mert hiában a folyók vízében...

* * *

A levélből itt hiányzik egy rész, ezért csak megszakítással tudjuk folytatni: ... helyén a XIII ik században építettét; nem egy ostromot állott ki, s mai nap is áll. És pedig vár, nem egyetlen család lakául számított házikó.

Ez az építési mód van a helyzet által Szegeden azon néposztály számára indítva, melyet Bakay Emlékirata Előszavában e szavakkal jellemez: »Szegeden minden ember iparkodott saját házában lakni. Ez volt a szorgalom egyik rugója; ez volt a polgár meglegedése büszkesége. S minden ember iparkodott házat maga s családjával lakni; ez volt a családi életükre a patriarchális életmód alapja. — Ezt követeli a nép jelleme jövőre is. Ez általában a sík földi nép főjellege. A köz erkölcsök érdekében kár is volna őt erről elszoktatni akarni.«

Bizony kár volna. Nagyon. Jöhet idő, midőn Szeged nagy városias fejlődésével ez megváltozik. Ambár akkor nem szükséges, hogy megváltozzék. Az angol ugyancsak fejlődött, hatalmas nemzet. Ovót kerített a föld körül, melyen az ébresztő reggeli dob pergés közben jár a nap mind a huszonnégy óráján át — mint Webster mondá. De azért azt a szokást, hogy külön-külön házban családjával egyedül lakjék, az angol mindenütt, még Londonban, abban a nem egy ország lakosságánál népesebb világ városban is megtartotta. E jellemvonásánál fogva az angolnak »home« ja (otthona) van. S csak néki van meg a magyarnak (home = hon) más nemzetnek még szava sincs reá: »zu hause« — »chez moi« — »a casa« nem home nem hon — s ennek a honnak szeretete, mely a Haza szeretetét is az otthon szeretetét, egy fogalomba egyesíti; becses egy nemzeti jelelemvonás-ápolva szeretném azt látni nemzetemnél. Hanem Bakay az általa olyan jól indokolt építési nívónak azt veti ellene, hogy »a téglá épület árába kerül és nálunk szokatlann.

Hát mit teszen az! Hiszen az hogy csak annyiba kerül, mint a tégláépület, nem ellene de mellette szól, mert az adott helyzetben és különösen ezeknél az egy család lakta otthonoknál a concrete (béton) jobb, biztosabb mint a téglaház, s a mellett gyorsabban építhető s mindjárt lakható. A szokatlanság pedig nem is ellenvetést. Hiszen minden haladás szokatlanságot involvál. Ha a szokatlan megszokottá nem válnék, az emberi nemzet ma is barlangokban laknék. Még csak a kőbalta korig sem jutott volna el, annál kevésbbé azon nagy demokrata koráig, melynek neve: »gőzgép és telegraph«.

Hát én bizony ideiglenes épületek helyett a vízhatlan mészbe tömött kavics és homok állandó építkezést szeretném Szeged külvárosi telekbirtokos népe számára ajánlani.

A mi a ház alakját illeti, megvallom nem szeretném, ha ez a néposztály most az új alkotásnál is a földszinti házak eszméjéhez ragaszkodnék. — Ehhez ragaszkodva, Szeged az újjáalkotás után is legnagyobb részben csak falu volna, nem város. Ha eljönnek (sokan fognak eljönni) a külföldről megtekinteni, hogy a magyar életrealóság minővé támasztotta fel halottaiból azt a Szegedet, melynek elpusztulása annyi részvétet költött fel, és egész város részekben alig látnának egy egy emeletes házat, azt mondanák róla, amit Beudant geológus irt e század elején Debrece nről »Debreczen Magyarország főbb városai közé soroztatik (est mise au rang des principales villes) de biz azok a földszintes házsorok a széles sáros utcáik két oldalán nem igazolják a város nevet: falu biz az, nem egyéb mint »tout à fait village«, falutól csak kiterjedése által különbözik.

Nem szabad Szegednek így szállani ki hullámsírjából. Mikor azt mondom, a külvárosok számára nem a belváros palotaszerű typusára gondolok, hanem az angol építési módra, hol még a telkestől 200 font sterlingbe került munkásházak is mind emeletesek. Földszint a konyha (mely étkezési helyül is szolgál), s utca felé az egy vagy két ablakos tágas lakszoba, az emeleten a hálószobák. Ez az építési mód úgy hygienicus szempontból, mint csin, tisztaság, szemérem s erkölcsök tekintetében is nagyon ajánlja magát. — Nagyon visszataszító, ne mondjam, undorító az a hajdani (szeretem hinni, hogy csak hajdani) magyarországi szokás, miszerint a lakószoba étkezési helyül és háló szobául is szolgált, és apa, anya, fi és leány gyermekek még felnőtt korukban is egy szobában alusznak.

Még költség tekintetében sem hátrányos az az angolos építési mód. Mert igaz, hogy a feltáró közbenső padolat s néhány ablakkal ájtóval több pénzbe kerül, de viszont félannyi tető, félannyi alapépítmény kell, s ez utóbbi meggazdálkodás (sic!) kivált a város azon alantabbfekvésű területén, a hol czölöpökre tanácsos építeni, igen nagy tekintetet érdemel.

VMár most azokat az angolos rendszerű otthonokat kétféleképpen lehet építeni. — Vagy úgy, hogy külszínre több külön-külön, de egymáshoz ragasztott ház egy nagy épületnek létszik (Londonban a Regent's Park környezetén 30—40 külön-külön ház is össze van így foglalva, és együtt egy nagy palotának látszik — vagy pedig »Villa« szerűleg építétnek, minden ház külön elválasztva áll, jobbról balról, vagy legalább egy oldalról kerttel.

Az első móddal kétségtelenül nagyobb városias tyipust lehetne adni Szeged külvárosainak is, s a mellett minden hat háznál 12 külső fal helyett csak hétre volna szükség öt külső fal költsége meg lenne gazdálkodva.

Amde azt gondolom Szeged külvárosi népe nagy részben gazdaemberekből áll, akiknek ólakra színekre s más melléképületekre is szükségük van. — Hát e telcintetből is, de még azért is, hogy Szeged idővel ne csak kifelé legyen kénytelen terjeszkedni, hanem a Város most beépítendő területének külvárosi részeiben is, a jövőndő nagy városias fejlődésre azzal bírjon, a mit az Angol »Könyök-térnek« (elbow room) nevez; nekem úgy tetszik hogy a külvárosokra nézve, ha nem is mindenütt, de bizonyosan a gazdák lakta részekben az elkülönzött, de mindenesetre emeletes »Villa«-szerű építkezés van indicálva; az utcákra ház és kert (melynek utcára dülő részét a Szegedi magyar asszonyok, lányok majd szép virágosan tartják) és hátul az udvar és gazdasági épületek.

Londonnak nagy része, s a környékében emelkedett kisebb városok, mint szintúgy a Páris környéki gyönyörű városok sőt falvak is többnyire így építvék. Nincs Angliának oly nagy városa, melynek egyes részei nem így volnának építve, hanem — emlékszem — mily gyönyörrel szemléltém azt a gyár-munkáslakó-várost (Saltairt Yorkshirereben), melyet Salt az Alpacca szövét ipar teremtője, aki egy szövő széken maga egyedül dolgozva kezdte carierjét, s mikor és gyárat meglátogattamz, 600 munkással dolgozott, és gyára körül munkásai számára a cultura mindcén kellékével ellátott gyönyörű »Villa« várost épített; hol minden munkáscsalád külön-külön egy emeletes villában lakik, melyet az utca felé virágos kert körít. hátul meg mindenkinek veteményes kertje van. — Gyönyörű látvány! sőt a Bedfordi herczegek birtokain még a földműves napszámosokat is ily villa falvakban láttam lakni — s ez az építési mód a Continens városaiban is mind inkább terjed.

Bakay ugyan azt írja Emlékiratában, hogy a Városban a veteményes kertek meg nem engedhetők, sem a két szomszédos ház közti udvarok. — Én ezen absolut tilalomra nem látok okot. Szeged jövődjének »könyök-tér« kell, s én a kerteknek városokban is barátja vagyok. Azokat a városok tüdejének tartom, hanem azt a városiaság szempontjából igen is szabálynak kívánndám, hogy az utcákra sem veteményes kert ne düljön, sem üres udvarok ne tátongjanak, hanem ezek a háttérbe utasítassanak, az utca felé pedig a villaszerű lakokat virágos, bokros kert vegye körül. —

Még a segélypénzek kiosztásának kérdése tóul gondolkozásom alá. De ez a szenvedett károk részleteinek oly ismeretét igénylő nehéz kérdés, hogy in. abstracte felosztási kulcsot nem igen tudok formulázni, csak arra nézve vagyok tisztában magammal, hogy a segély pénzek felosztásánál nem a szenvedett károkat venném divisorsnak. Mert lehet, hogy két ember egyforma kárt szenvedett, de azért károsodása nem egyenlő, az egyik azt tán meg sem érzi, vagy legalább nyomorúság nélkül elviselheti, míg a másik ugyanannyi kárral tönkre jutott. — Én hát első osztályba azokat tenném, kik a szenvedett kár által megélhetési módjukat veszítették el, és ezeknek kárukat egészben megtéríteném. A többieket vagyoni helyzetükhöz képest osztályoznám, és a mint a vagyonosság növekszik, a segélybeni részesítés arányát kissébbíteném. z— Nehéz kérdés! De részre hajlatlanság mellett, a helyzet részleteinek ismerete mellett meglehet reá felelni. — Politikai arithmetica féle probléma. —

* * *

Es ezzel papírra mázolódtak gondolataim, amint tollam kihívta őket agyamból, amúgy discursive mintha phonographba discuráltam volna.

Már most mit csináljak ezzel a tenger szóval, melynek lefirkálása két egész napon át el vonta figyelmemet czombon zúzásától, mit az az ostoba elesés okozott? Mit csináljak az irka-firkával?

Elégessem, mint annyival annyiszor tettem?

Tán még sem. Elküldöm Bakaynak annak jeléül, hogy első Emlékiratát figyelemmel olvastam és gondolkoztam is felette, már amint és amíg bírtam, mint az a bizonyos Hotyкаи ember, a ki lutheránus vallású volt, amíg bírta. De amióta megöregedett, azzal is felhagyott. Így beszélte azt el nekem régi jó öreg barátom Szemere Miklós, aki örömmel látom, még nem lett Hotyкаиvá a vénes írásban. Altro! már még tótul is versel, oly fiatalon pezseg benne a költői vér.

Elküldöm Bakaynak az irkát igénytelenül. Ha mondtam valami okosat, vegyék hasznát, ha nem mondtam, szolgáljon Köszörüköül más valakinek, aki jobban tudja.

Baraccione Június elején 1879.

Kossuth

* * *

Amig itt hevert az írka asztalomon, megjött az újság, hogy Tisza Kálmán saját testvérét, Lajost nevezette ki királyi biztosul Szegedre.

Hm! Nem ismerem tehetségei mértékét, de nagyon jeles embernek kell lennie, hogy Magyarország Minister Elnöke nem gondolt a nepotizmus oltárán égetni tömjent, ha Magyarország minden felhajházható kapacitásai közül éppen saját édes öccsét szemeli ki a nehéz feladatok megoldására.

Lehet, hogy igaza van. Az igaz, hogy én az ő helyén nem neveztem volna ki éppen saját édes öcsémet, ha széles Magyarországon csak egyetlen egy emberről is gyaníthatam volna, hogy ha nem többel, legalább annyi tehetséggel bír, mint fixérem. Sőt, alkalmasint abban törtem volna fejemet, hogy oly tehetséges embert keressek ki az országban, aki minden politikai pártköteléken kívül áll, tehát egészen független, s a preconcipiált eszmék pressziójának még gyanújától is ment. De hát talán jobban van így, amiként van. — Tisza Lajos úr érezni fogja, hogy neki nagy sikert kell felmutatni, miszerint igazolva legyen, hogy érdem állította a gátra, nem nepotizmus »Das Werk wird seinen meisten loben«. Úgy legyen. —